

Doporučená četba

Dobrým a všeobecně přístupným úvodem do analýzy metafor je práce Lakoffa a Johnsona (2002/1980), shrnutí přístupů a výsledků analýzy metafor nalezneme ve sborníku vydaném Ortonym (Ortony, 1993). Nad možnostmi analýzy metafor v oboru mezinárodních vztahů se zamýšlí sborník vydaný Beerem a De Landtsheerovou (2004), který obsahuje řadu zajímavých příspěvků, přičemž práce De Landtsheerové a De Vrijové a práce Andersonova (De Landtsheer a De Vrij, 2004; Anderson, 2004) se vymykají běžnému přístupu svým důrazem na kvantitativní a kauzální přístup. Kromě prací rozepíraných v této kapitole (Drulák, 2006a; Chilton, 1996; Lakoff, 1996) je k dispozici řada dalších zdařilých aplikací analýzy metafor v politických vědách (Chilton a Lakoff, 1995; Hülsse, 2003; Luoma-aho, 2004; Milliken, 1996; Musolf, 1995, 2000, 2001). V češtině nabízí základní informace o studiu metafor v mezinárodních vztazích Drulák (2005, 2006b).

Otázky

- Co je zdrojová oblast metafor?
- Lze metaforu studovat kvantitativně? Jak?
- Navrhnete cílovou oblast vašeho výzkumu a pokuste se k ní dedukovat několik zdrojových oblastí.
- Jaká řečová společenství přicházejí v úvahu pro váš výzkum?
- Jak byste postupovali při sestavování korpusu?

6

Etnografie

Elsa Tuimets, Vít Štřítecký

Cílem této kapitoly bude ukázat, jak je možné využít etnologickou a antropologickou metodologii ve sféře politické vědy. Kapitola se zaměří především na studium „organizační kultury“, což je téma blízké sociologii organizací a přístupům studujícím politické instituce a elity. Nejprve však bude nutné objasnit rozdíl mezi třemi termíny: etnografií, etnologií a antropologií. Odlišnost používání těchto termínů je třeba vnímat především v kontextu jednotlivých dominantních národních škol, tedy americké, britské a francouzské a částečně i německé, kde se tyto disciplíny rozvíjely především v průběhu 19. století. Etnografií lze označit za metodologii používanou v antropologii (termín užívaný v anglosaském světě) a etnologii (termín užívaný ve Francii) sloužící k analýze sociálních skupin a společnosti. Zatímco etnografie v sobě skrývá metody pro zkoumání empirické reality, etnologie a antropologie jsou chápány jako (komparativní) syntézy vědeckého studia tradičních společností založené na dlouhodobém a detailním zkoumání daného společenství (Laburthe-Tolra a Warnier, 1993, s. 50; Bonte a Izard, 1992, s. 470).

Chceme-li porozumět tomu, jak se etnografie rozvíjela jako metodologie výzkumu v politické vědě, je třeba vrátit se k jejím počátkům. Původním členem etnografie je popisovat etnické skupiny, které se vyznačují kulturou a způsobem života, které jsou odlišné od života charakteristického pro industriální společnost. První etnografové často doprovázeli misionáře či nejryznější cestovatele na jejich objevitelských cestách a všímali si odlišných a z jejich pohledu velmi často podivných nových kultur. Postupem času se hlavní směr bádání přesunul z pouhého popisu společností a společenství k porozumění a interpretaci sociálního chování. V těchto momentech se zrodila moderní antropologie a etnologie, což jsou synonyma odkazující pouze na národní vědecký kontext. Průkopnickými a dnes již klasickými antropologickými pracemi se pak staly například Evans-Pritchardova studie nuerské komunity v jižním Súdánu (Evans-Pritchard, 1940) nebo práce Lévi-Strausse zabývající se indiány kmene Nambiwara žijícími v brazilských deštných pralesích (Lévi-Strauss, 1955). Další výrazná vlna následovala v období dekolonizace, která v rámci hledání nových témat přinesla výrazný impuls

pro antropologické bádání především ve Velké Británii a Francii, o něco méně i ve Spojených státech.

Se vzrůstajícím vlivem industrializace přišli sociologové z americké chincagské školy s nápadem využít výzkumných nástrojů již etablované antropologie při studiu společenských nerovností a života v městských zónách. Klíčovými tématy byly otázky vzniku společenských problémů a možnosti společenských změn, které by vedly ke zlepšení situace částečně odcizených či diskriminovaných skupin obyvatele. Jako jsou starší lidé, děti či nejchudší dělnické třídy (McNabb, 2004, s. 399). Celý proces akceleroval také fakt, že v rámci dekolonizace v druhé polovině 20. století mnozí antropologové ztratili přístup ke studovaným objektům a museli tak hledat nová témata, která by ospravedlnila existenci jejich vědecké disciplíny a zároveň přinesla nový přístup potřebných finančních prostředků. Výsledkem byly studie zabývající se novými elitami v postkoloniálním světě (Shore a Nugent, 2002) nebo přesunutí hlavního zájmu ze studia původního obyvatelstva na studium lidí žijících v „moderních“ společnostech. Tím se antropologové dostali do začalů zabývat například analýzou kultury obyvatelstva, ale také politickými institucemi ve Spojených státech i Evropě (Hymes, 1972; Boissevain a Friedl, 1975; Abélas a Jendy; Vincenzi, 2002). Moderní antropologii tedy lze charakterizovat jako „studium lidstva, nejenom původního obyvatelstva“ (Boissevain a Friedl, 1975, s. 9).

Někteří antropologové postupně začali studovat také zvyky nejrůznějších komunit a etnických menšin v rámci národních států nebo při jejich hranicích (např. MacDonald, 1993). Pokud se navíc začali zabývat národním politickým, byrokratickým i administrativním institucemi, museli obhájit svůj přístup v tradičně politologické sféře zájmu. Jejich obhajoba byla založena právě na využití nových specifických metod a velmi často také na zdůraznění fenoménu politické „kultury“. Podle McNabba je etnografie „jedním z několika důležitých přístupů ke studiu „kultury“ jako aktu vládnutí (*governance*), formování veřejných politik a administrace nejrůznějších vládních funkcí a agentur“ (McNabb, 2004, s. 401). Poté co se etnografové nejprve zaměřili na národní instituce, došlo také k rozšíření jejich zájmu na instituce mezi-národní (OSN, MMF či Světová banka) a supranacionální (EU). Přestože antropologové a sociologové v rámci této problematiky do značné míry sledují metodologii etnografického přístupu, nadále se liší objekty jejich výzkumu. Jak vysvětluje McNabb, mezi sociologickými a antropologickými etnografickými studii nadále existuje pomyslná dělící čára: „Pravděpodobně nejsnazší cestou, jak oba přístupy rozdělit, je připomenout si, že sociologové

se primárně zabývají vlivem sociálních okolností a situací na lidské životy, zatímco antropologové více zajímá role kultury či subkultury v chování lidí.“ (McNabb, 2004, s. 401) Podobná rozdělení jsou však spíše intuitivní a je zřejmé, že oba přístupy zdůrazňující jednotlivé aspekty sociální reality se navzájem velmi ovlivňují a mají tak své místo ve studiu politické vědy.

Tato kapitola bude mít následující strukturu. V první části se bude zabývat ontologickými a epistemologickými debatami v rámci etnografického přístupu. Pokusí se ukázat, zda etnografie patří mezi strukturální přístupy, nebo se orientuje spíše na aktéry. Z epistemologického hlediska pak objasní, proč etnografie sociální jevy spíše interpretuje, než vysvětluje. V další části se bude zabývat úrovněmi a jednotkami analýzy, kde také zdůrazní důležitost konceptu organizační kultury. Poté se zaměří na etnografickou metodologii, její nástroje a její využití v politické vědě. Ještě než přejde k případovým studiím, pokusí se ukázat, že etnografie nabízí jen omezenou možnost zobecnění a neumožňuje tak vytvoření velké teorie. Závěrečné případové studie týkající se francouzského parlamentu (národní instituce) a Evropské komise (nadnárodní instituce) by pak měly poskytnout ještě přesnější představu o aplikaci této metodologie.

6.1 Epistemologické a ontologické předpoklady

V rámci etnografického přístupu se rozvinulo hned několik ontologických a epistemologických debat v závislosti na konkrétní disciplíně či epoše, ve kterých byl přístup používán.

Struktura, nebo aktér? Interpretace, či vysvětlení?

Ontologická debata na poli etnografické metodologie je blíže spojena se způsobem, jakým je tato metodologie užívána v disciplínách antropologie, sociologie či politické vědy. V zásadě můžeme rozlišovat mezi přístupy zdůrazňujícími strukturu a přístupy orientujícími se na aktéry (Coulon, 1995, s. 31–32). Klasické otázky „problému aktér–struktura“ vyústily v rámci etnografie ve dva pohledy na instituce. Instituce je tak možné chápat jako sociální formy nezávislé na aktérech, tedy jako soubory norem, které jsou aktérům bez jejich vlivu vnucovány. Druhou možností je nahlížet na instituce skrze vztahy, které s nimi aktéři mají. Z tohoto pohledu pak aktéři instituce vlastně permanentně vytvářejí. Jak již bylo naznačeno, tyto dva pohledy ne-

jsou nové a navazují na tradiční ontologické spory. Nejen v rámci etnografie však postupně zesílil třetí proud, podle kterého je třeba brát v úvahu aktéry i strukturu souběžně, neboť se vzájemně ovlivňují.

Z čistě strukturálních přístupů je možné zmínit **sociální a funkcionalistickou antropologii** (Durkheim, Malinowski či Radcliff-Brown), která se zabývá soudržností a integritativním charakterem institucí, jako jsou rodina či morální a náboženské instituce, a jejich vlivem na společenské vztahy. **Systémovou antropologii** či **antropologii komunikace** (Alto či Bateson), jež zkoumá procesy vzájemné interakce, které vytvářejí určité systémy výměny. Dále můžeme uvést **difuzionistickou antropologii, kulturní difuzionismus** či **evolucionismus** (Basian, Ratzel, či Boas), které zajímá komparace „klíčových prvků“ nejrůznějších kultur. **Strukturální antropologii** (Lévi-Strauss), která nestuduje „slova“, ale spíše „jazyk“. Zároveň se nezabývá tím, co lidé vědomě dělají, ale spíše systémem, jenz jejich jednání ovlivňuje, který si však neuvědomují.

Výše uvedené strukturální přístupy se všechny nacházejí blízko strukturální sociologie, která je často považována za doplňkovou disciplínu antropologie. Přestože výrazná většina antropologických přístupů má alespoň částečně strukturální orientaci, některé marginální přístupy se dominantně zabývají rolí individuálních aktérů, a mají tak blízko k sociologii jednání. Hlavním příkladem by mohla být **etnometodologie** (Coulon či Garfinkel).

Mezi oběma krajními pozicemi však existuje třetí proud, který v rámci zkoumání strukturálních vlastností zohledňuje zároveň i roli jednotlivců. Pro zástánce tohoto přístupu je antropologie disciplínou, která je zcela nezávislá na sociologii. Mezi hlavní přístupy tohoto proudu patří především **kulturní antropologie** (Sapir, Mead či Benedict), podle které má každá kultura určité zvláštnosti. Kulturní antropologie se tak nesusoudí na fungování institucí, ale spíše na chování jednotlivců, které odráží konkrétní kulturu daného společenství. Za její součást je často považována **symbolická antropologie** (Geertz), která vnímá kulturu jako systém symbolů (interpretaci významů), jež ovlivňují lidské jednání, dále **antropologie symbolických systémů** (Griaule), která spíše zkoumá roli tradičních příběhů, mýtů, hudby, tance, masek či jiných kulturních symbolů, jež vytvářejí a nímž „žijí“ sami aktéři. Jinými příklady tohoto proudu jsou **neoevolucionistická** či **dynamická antropologie** (White, Shalins, Gluckman, Balandier či Bastide), které vnímají aktéry i strukturu jako důležité faktory, jež je třeba vzít v úvahu při sledování společenských změn. Cílem je tedy vysvětlit společenské změny bez ohledu na to, jedná-li se o „moderní“ či „původní“ společenosti.

Výše uvedené rozdělení odráží ontologické debaty, které mají důležité epistemologické důsledky. Mimo jiné otevřely prostor pro vznik dalších epistemologických přístupů či etnometodologie, jež má naopak subjektivistické základy. Základní metodou etologie, která byla později aplikována také na lidská společenství, bylo pozorování zvířat. Je zřejmé, že výzkumník v takových případech nijak neintervenoval do zkoumané látky. Takový přístup tedy zcela izoluje předmět výzkumu a striktně rozděluje pozice pozorovatele a pozorovaného, což má zaručit objektivitu výzkumu. Tradiční kritickou výtkou však zůstává, že i výběr předmětů studia či organizace a prezentace výsledků jsou závislé na víceméně subjektivní interpretaci sociálního chování ze strany pozorovatele. Etnometodologie chce naopak vědecky „analyzovat metody či procedury, které lidé využívají v rámci běžných procesů každodenního života. Etnometodologie je analýzou běžných způsobů, které běžní lidé využívají k realizaci jejich běžného jednání“ (Coulon, 1995, s. 2). Podle etnometodologů jsou aktéři v rámci svých denních aktivit schopni porozumět a interpretovat svá jednání. Z tohoto důvodu nemůže existovat „přirozený rozdíl mezi metodami, které využívají členové jakéhokoli společenství k vzájemnému porozumění i k porozumění jejich sociálnímu světu, a metodami, jež používají profesionální sociologové k získání vědeckých poznatků o tom samém světě“ (Coulon, 1995, s. 32). Subjektivita výzkumu tak musí být zohodnocena a analyzována jako fenomén, který je součástí dané problematiky, tedy nachází se „uvnitř“. Jednou z tradičních kritických poznámek pak zůstává, že etnometodologové nemohou dělat výzkum v klasickém smyslu slova, neboť jsou vlastně zcela součástí fenoménu, který zkoumají.

Pro politology je však tento epistemologický rozpor spíše umělý. Klíčovou tendencí zůstává snaha najít střední cestu mezi oběma stranami sporu, která by umožnila, aby pozorovatel mohl být skutečným vnějším pozorovatelem, ale zároveň by reflektovala fakt, že je nevyhnutelnou součástí pozorovaného objektu (např. Bourdieu).

Z epistemologického hlediska je však v rámci etnografie významnější zmínit její čisté interpretativní charakter. Geertz připodobňuje člověka ke zvířeti zavěšenému do pavučiny významů, kterou si samo upředlo. Její analýzu tak podle Geertze nelze považovat „za experimentální vědu pátrající po zákonu, nýbrž za vědu interpretativní pátrající po významu“ (2000, s. 15). Jak ovšem pregnantně vyjádřil McVabb, celý etnografický výzkum je také neustálou opakovanou změnou mezi pozorováním a interpretací (1994, s. 407). Představení jednolivých nástrojů etnografie a jejich aplikace v závěrečné části kapitoly ukáže, že etnografova práce spočívá v subjektivním vnitřním

popisu zkoumaného prostředí. V rámci svého pozorování si etnograf všimá nejruznejších jevů, které mohou mít charakter rutinních procesů, či naopak mohou být v rámci daného prostředí nečekané a překvapivé. Stejně tak pečlivě zaznamenává všechny fenomény, ať už předstávají snadno pozorovatelné situace, nebo těžce postižitelné detaily. V klíčové fázi výzkumu se pak výzkumník snaží dané informace interpretovat a následně kategorizovat do typologií. Je tedy zřejmé, že etnograf nehlédá kauzální vztahy, které by mohly vést k vysvětlení, ale s cílem porozumět daným jevům interpretuje jednotlivé významy, které odrážejí pozorovanou realitu.

Urovňe a jednotky analýzy

Prozkoumat problematiku úrovní či jednotek analýzy etnografických metod je důležité z hlediska výše zmíněným proměnám objektů zkoumání v průběhu času. Jak už kapitola naznačila, v rámci této metodologie postupně došlo k posunu od „původních“ „společensví k moderním společnostem, stejně jako k postupnému rozšiřování studia institucí až na úroveň mezinárodní a supranacionální. Obecně je možné říci, že badatelé užívají etnografickou metodologii se soustředí na kontextuální rámec objektu, což jim umožňuje zabývat se v důsledku všemi úrovními analýzy. Jak ovšem poznamenali Goddard, Llobera a Shore, „antropologové po generace bojují s problémem vztahování se k místní, národní či globální úrovni i s pokusem snadno podlehnout výhodám mikrostudia, které původně v antropologii převládaly“ (Goddard, Llobera a Shore, 1994, s. 29). Stejně tak důležité jako nabízet detailní mikroanalýzu nějakého předmětu je však pokoušet se objasňovat i širší kontext místních poměrů a zabývat se institucemi a praktikami, které definují a konstituují národní i supranacionální úrovně. Podobně je důležitá také historická dimenze, a to nejen k pochopení charakteru skupin a institucí, ale také pro celkové definování objektu studia (Goddard, Llobera a Shore, 1994, s. 29–30). Etnograf se velmi často k širším interpretacím a abstraktnějším analýzám dostává prostřednictvím stále lepší obezřetnosti s drobnými záležitostmi. V těchto mikrokontextech se v důsledku setkává s „velkými“ skutečnostmi, jako jsou třeba témata „moci“, „útlaku“ či „násilí“ (Geertz, 2000, s. 32).

Z pohledu politologů mohou etnografické metody pomoci k lepšímu pochopení politických institucí a vztahů mezi jednotlivci v rámci těchto institucí, které navíc implikují témata, jako jsou výměna informací, mocenské vztahy, osobní trajektorie, denní aktivity, rutina nebo socializace, a obecně to, co se skrývá pod termínem „politická kultura“ (Almond a Verba, 1963;

Badie, 1993; Cuche, 1996, s. 98–100). Pojem „politické kulture“ lze odvodit od obecného etnografického chápání „kultury“ jako „systému zděděných koncepcí vyjádřených často v symbolických formách, prostřednictvím kterých lidé komunikují a zachovávají a rozvíjejí své životní postoje a znalosti“ (Geertz, 1973, s. 89). Pojem „politická kultura“ pak vznikl v kontextu dekolonizace. Vytvoření nových nezávislých států v této souvislosti zdůraznilo fakt, že export demokratických institucí nestačil k vytvoření fungujících demokracií a že každý národ má svůj vlastní systém hodnot a reprezentací, tedy svoji vlastní „národní kulture“ (např. Almond a Verba, 1963).

Politici etnografové se však kromě zájmu o mezinárodní úroveň začali hlouběji zabývat také nižšími úrovními analýzy, než do které spadají národní státy. V tomto ohledu se důležitým pojmem stala „subkultura“. Analýza nejruznejších subkulturních vzorů chování a hodnot, které jsou přítomny ve společnosti, umožňuje lépe uchopit také specifickou kulture politických a sociálních institucí, jako jsou například politické strany či instituce státní správy. Klíčovým pojmem v této souvislosti je **organizační kultura**, kterou však je možné definovat několika způsoby. Podle Scheina (1985, s. 25) organizační kultura odpovídá „sdíleným a implikovaným předpokladům, které existují v rámci určité skupiny a jež předurčují, jak budou členové této skupiny vnímat, přemýšlet a reagovat v různém prostředí“. Schwartzman (1993, s. 35) dále vysvětluje, že na kulture lze hledět jako na formální či neformální organizaci. „Antropologové musí v rámci výzkumu pracovat uvnitř přirozených původních kulturních systémů, ale stejně tak se musí snažit hlouběji jim porozumět prostřednictvím srovnávací a kritické perspektivy“ (Schwartzman, 1993, s. 35). V závislosti na výběru jednotlivých případů je možné obhájit v zásadě tři ontologické přístupy. Kulture může být zkoumána 1) jako čisté strukturální fenomén, 2) jako prvek jednatí a snah aktérů, nebo 3) jako výsledek stálých vzájemných interakcí mezi strukturou a aktéry (více o kulture a různých ontologických přístupech lze najít v Cuche, 1996, a také níže po představení hlavních etnografických nástrojů).

6.2 Co je součástí etnografické metodologie?

Jelikož etnografie nabízí v podstatě „grafický“ popis společnosti či společenské skupiny, její základní metodou porozumění je **zhuštěný popis**. Ten je výsledkem etnografova dlouhodobého pobytu v rámci zkoumané skupiny,

jejího pozorování, popisu životních způsobů komunity a organizace vztahů mezi členy. Politologové tuto metodu nevyužívají pouze k popisu, ale pokoušejí se prostřednictvím této metody daným společenstvím také porozumět. K podobným výzkumům většinou přidávají také ústní poznámky a vysvětlení a v závěrečných zprávách se snaží objasnit specifické způsoby a pravidla, jejichž pomocí získávali empirické poznatky nebo prostřednictvím kterých zprostředkovávají kulturní události. Těmto metodám se souhrnně říká **práce v terénu či zúčastněné pozorování**.

Se vznůstajícím zájmem o veřejné a politické instituce moderních společností ve druhé polovině 20. století byli antropologové nuceni poohlédnout se po vhodných metodologických nástrojích, které by odpovídaly jejich novému zájmu. Jednou z cest bylo upravení stávající etnografické metody, která byla původně vyvinuta ke zkoumání „neznámých společenství“ a nyní měla být aplikována na výzkum sféry „terra cognita“ moderních společností (Rogers, 1997). Z dnešního pohledu je možné říct, že „antropologický výzkum se zaměřuje na vybrané aspekty lokálního života, které jiné sociální vědy opomíjejí, neboť antropologové sledují a hledají rozdílné věci... Antropologická pozorování lokálního života tak mohou být velmi užitečná pro badatele, politické poradce či jiné společenské elity“ (O'Dowd a Wilson, 1996, s. 207). Z tohoto důvodu je zřejmé, že etnografický výzkum může poskytovat velmi významné korektivní výsledků výzkumů jiných odvětví sociálních věd, a to především těch, které spolupřijí na metody pracující s rozsáhlejšími datovými soubory. Nemí proto divu, že etnografická metodologie přilákala také politické vědy.

Metodologie kombinující různé nástroje

Společným rysem většiny antropologických přístupů je jejich srovnávací tendence a metoda dlouhodobého terénního výzkumu mezi menšími komunitami lidí. Etnografický terénní výzkum zahrnuje mnoho rozličných technik, jako například pozorování jednotlivců či skupin, hloubkové rozhovory s klíčovými postavami, kontrolované techniky pozorování nebo sběr primárních dokumentů. V zásadě je možné terénní výzkum rozdělit do šesti procesů:

1. **Zúčastněné pozorování.** Výsledkem tohoto pozorování je materiál, který výzkumník získá přímo na základě vlastní účasti na dané události. Pozorovatel často také naváže osobní vztahy se subjekty pozorování, které se snaží zachovat na delší dobu. Právě v bližším vztahu a výrazně větší důležitosti přikládán vzájemné důvěře se tato metoda liší od jiných. Je

typické, že zúčastněné pozorování přinese rozsáhlejší data od menšího počtu subjektů, než je tomu u jiných metod (McNabb, 1994, s. 409).

2. **Sběr biografií.** Jak ukazuje jiná kapitola této knihy (Horký, Tomalová) biografe mohou být důležitým zdrojem při rekonstrukcích založených na konfrontaci různých zdrojů informací, stejně jako jsou významné třeba při přípravách rozhovorů.

3. **Požírování rozhovorů.** Spíše z praktického hlediska je však v této věci třeba připomenout, že daný kontext ne vždy umožňuje nahrávat diskusi, a proto bývá určitá opatrnost a umírněnost namístě.

4. **Zápisky z terénu.** Tyto poznámky zachycují události, incidenty nebo třeba denní rutinu, tedy v podstatě cokoliv, co se v době dění zdá relevantní pro daný výzkum.

5. **Interpretace poznatků.** Poznátky jsou často interpretovány na základě klíčových slov, která odpovídají zaměření projektu. Takto připravený materiál pak může sloužit jako východisko pro lingvistickou či diskurzivní analýzu, srovnávání nebo k případovým studiím.

6. **Závěrečné zprávy.** Závěrečné zprávy pak shrnují poznatky z osobních pozorování, terénních poznámek a interpretací.

Abychom lépe porozuměli, jak byl tento přístup adaptován na studium organizací kultury a na širší sféru politické vědy vůbec, není bez zajímavosti podívat se na průkopnické studie na poli etnografie organizací tzv. Hawthornovy studie (detailnější analýza nabízí Schwartzman, 1993). Tyto studie iniciovala v roce 1927 společnost Western Electric ve Spojených státech. Management společnosti tehdy zajímala případná spojitost mezi únavou a jednotvárností práce na jedné a spokojenosti či nespokojenosti v práci na straně druhé. Jednalo se o Hawthornovu továrnu, která zaměstnávala okolo 29 tisíc lidí v Chicagu a Cicero ve státě Illinois. Jelikož první výzkumné pokusy nepřinesly křídlené výsledky, výzkumný tým přišel s nápadem nahradit tradiční metody metodou etnografickou. Součástí výzkumu se tak staly osobní rozhovory s dělníky a ostatními zaměstnanci či přímá pozorování, která vedli pozorovatele přímo ve společnosti. Hawthornova studie především ukázala, „že je více než vhodné ponechat prostor pro možnou změnu a rozvinutí výzkumných otázek a metod v průběhu zkoumání“ (Schwartzman, 1993, s. 15).

Výzkumný projekt, který proběhl v Hawthornově továrně, také poukázal na zásadní důležitost „faktoru (mezi)lidských vztahů“ na pracovišti a připravil tak půdu pro další studie, které se vydaly tímto směrem (za všechny můžeme zmínit práce Eliota Chapla nebo W. Lloyda Warnera). Badatelé

zabývající se „(mezi)lidskými vztahy“ tak pokračovali a rozšiřovali teoretické a metodologické poselství Hawthornu. Jako první přinesli do slovníku organizací analýzy termín **kultura**, „který vznikl postupným rozvíjením způsobů kombinování rozhovorů a pozorování vzájemných interakcí ve specifických pracovních podmínkách, čímž v podstatě již o několik dekád dříve antipocipovali studia organizační kultury, která se plně rozvinula až v osmdesátých letech 20. století“ (Schwartzman, 1993, s. 26). Zároveň také zdůraznili potenciál, který se skrývá ve studiu vzorů a pravidelnosti vzájemného působení a rutiny v kontextu zaměstnání, čímž do značné míry předvídali tendence současné antropologie zabývat se právě těmito problémy a fenomény obecně stejně jako při studiu organizací a nejrůznějších komunit (Schwartzman, 1993, s. 26–27). Moderní studie z oblasti antropologie práce užívají stejně nebo velmi podobné metody (pozorování, rozhovory; analýza diskurzu, sběr dokumentů či historickou analýzu) ke sledování vnitřních firemních a organizačních kultur. Jejich cílem je zachycení každodenního běžného chování, které obsahuje prvky rutiny či zvyku v rámci běžných pracovních úkonů, jako jsou pracovní schůzky, diskuse či neformální vnitřní komunikační procesy.

Obecně lze říct, že metoda zůstává stále stejná a může být shrnuta pod pojem terénní analýza. Nicméně proces terénní analýzy v konkrétní organizaci může obsahovat rozdílné kroky a výzkumník by si měl být vědom určitých možných metodologických komplikací (Schwartzman, 1993, s. 48–67):

1. Z hlediska pozdější analýzy je zásadní přípravná fáze, která předchází terénní analýze. Výzkumník by měl nashromáždit co nejvíce dostupných informací a předem vytipovat vhodné předměty zájmu či třeba osoby k rozhovoru.
2. Vstup do organizace nebo mezi členy skupiny je důležitý a vyžaduje pečlivou úvahu především nad vlastní prezentací. Klíčovými problémům může být rozdíl mezi sociálním prostředím, ze kterého pozorovatel přichází, a jež se naopak chystá zkoumat.
3. Jak už se tato kapitola pokusila zdůraznit, není pouhou banalitou uvědomit si, že výzkumník sám hraje důležitou roli v celém výzkumu a může ho výrazně ovlivnit, například zvoleným způsobem sběru dat a informací.
4. Je důležité analyzovat pravidelné i nepravidelné události, které mohou být zdrojem cenných informací.
5. Je třeba identifikovat možné komplikace na nejrůznějších úrovních. Příkladem mohou být rozdíly mezi kulturou badatele a kulturou zkoumaného prostředí, mezi zjevnou a skrytou kulturou nebo třeba mezi rétorikou a skutečnými činy.

Správné ošetření těchto problémů může otevřít cestu k novým a originálním informacím o zkoumaném objektu. Jelikož etnografický výzkum vlastních a době známých kulturních fenoménů je spíše obtížný, neboť je těžší vytvořit si potřebný odstup od těchto událostí a aktivit, můžeme říct, že určitá záhada či neuvěřitelný nebo nepochopený jev jsou dobrá východiska pro tento typ výzkumu. Antropologie ráda otvírá „černé skříňky“ organizací, prostřednictvím kterých je možné zjistit více o jejich vnitřním fungování. Tato orientace ovšem také dává etnografii jistě nezanebatelnou možnost prezentovat potenciálně „banální“ či „nudné“ závěry zajímavým způsobem, tak aby přitáhly čtenářovu pozornost.

Předměty studia politikologie jsou však poměrně specifické. Výzkumník často nemůže strávit delší čas v terénu, některé objekty jsou navíc jen obtížně dosažitelné a také přístup k důležitým informacím může být často problematický. Pro potřeby politikologie je tedy třeba etnografické metody získávání a analýzy dat poněkud upravit:

1. **Terénní výzkum.** Z hlediska politologického výzkumu většinou není klíčová délka terénního pobytu, tedy čas fyzicky strávený v rámci zkoumané skupiny. Obvykle stačí několik, či dokonce pouze jeden kratší pobyt, v průběhu kterého badatel položí předem stanovené otázky a запиše si výsledky svých pozorování. Nejčastější metodou užívanou v těchto případech je rozhovor, velmi užitečné však mohou být i participace na profesních setkáních a konferencích či stáže a krátkodobé pracovní poměry.
2. **Pozice výzkumníka.** Jak už jsme zmínili, etnografická metoda je po metodologické stránce velmi citlivá na způsob, kterým se výzkumník prezentuje jednotlivci nebo skupině, jakým způsobem formuluje otázky či participuje na chodu organizace v době pozorování. Přestože etnografie je především metodou, pomocí které je možné studovat „zvláštní“ a neznámé stránky různých společenství, neměli bychom zapomínat, že pouhá příslušnost výzkumníka k určité společnosti ještě neznamená, že plně rozumí všem jejím pravidlům a zvykům. Politické a veřejné instituce mohou mít specifické kódy oblékání či vyjadřování, mají často nastaveno vlastní chápání pracovní hierarchie či kolegiality, ale může v nich existovat i větší citlivost vůči nahrávání rozhovorů. I badatel ze stejného kulturního prostoru, který přichází na stáž třeba z univerzitního či výzkumného prostředí, musí podobné problémy předvídat. Stejně tak si ovšem musí být vědom výše zmíněného epistemologického problému, tedy že působí jako pozorovatel a současně spoluvytváří fenomény, které pozoruje. V neposlední řadě je také třeba přizpůsobit i klasické techniky

- (např. rozhovor) kontextu využití (Cohen, 1999). Rozhovor připravovaný s členem politické strany či výše postaveným člověkem v hierarchii veřejných úřadů je samozřejmě rozdílný od rozhovoru s náhodnými chodci na ulici. Už z podstaty svých funkcí a tomu odpovídajících zkušeností jsou politici či vysokí státní úředníci a priori zvyklí hovořit s novináři či mlúvit před publikem. V rámci rozhovoru je tak třeba mít na paměti, že tyto lidé do značné míry umí přímo poskytovat jen ty informace, které chtějí, mají schopnost formulovat své myšlenky spíše mnohoznačně, aby si vždy zachovávali připadné únikové cesty, stejně jako umí „vynechat“ některé informace, či naopak věnovat „nadměrnou“ pozornost jiným, které však nemusí být z hlediska výzkumu relevantní. Právě schopnost neprezentovat se jako novinář může být z hlediska výzkumu klíčová. Dležitě také je správně formulovat vhodné otázky, aby se z rozhovoru či dotazníků nestaly pouze sbírkový banalit. Výhodou etnografického výzkumu jistě je poměrně úzké zaměření, které umožňuje vytrvářet a rozvíjet důvěrnější, či dokonce přátelské vztahy s osobami, které pracují ve zkoumaných institucích. Celý výzkum je také třeba chápat jako postupný proces, neboť poznanky získané z první a většinou formální konverzace se mohou radikálně lišit od těch, které jsou již výsledkem rozhovorů založených na větší důvěře.

3. **Biografie, analýza diskurzu.** S omezenou možností dlouhodobějšího kontaktu s objektem studia přirozeně vzniká i důležitost přípravy. Předběžné prozkoumání osobní i organizační biografie je v takovém případě velmi vhodné, neboť výzkumník získá přehled o minulosti předmětu studia a organizací, ve kterých se v minulosti pohyboval. Podobný průzkum také může badateli nabídnout inspiraci a představit o tématech a problémech, které by bylo vhodné v rámci výzkumu naděst či prodiskutovat. Události či biografie jsou také často rekonstruované skrze novinové články; encyklopedie typu „Kdo je kdo?“ nebo internetové stránky, stejně jako prostrědnicvím nepřímých rozhovorů (Georgakakis, 2002; více Horák, Tomalová v této knize). Někteří etnografové se také velmi detailně zabývají nahrávanými a neformálními rozhovory, které analyzují pomocí diskurzivní analýzy, či dokonce psychologie (více v příslušné kapitole této knihy).
4. **Triangulace.** Kontrastování informací je metodou kontroly, při které jsou fakta ověřována z různých na sobě nezávislých zdrojů, jako například z publikovaných a psaných dokumentů, osobních diskusí či rozhovorů s různými osobami (viz úvod).
5. **Srovnávání.** Srovnání mezi dvěma či více objekty často pomůže získat potřebný odstup od specifického mikrokontextu, který je analyzován.

Vytvořit teorii, nebo nikoli?

Etnografická metodologie nijak neimplikuje povinnost zobecnovat závěry a aplikovat je na jiné případy. Můžeme tedy říct, že v rámci tohoto přístupu neexistuje zásadní tendence vytrvářet ze zobecnění teorii. Jelikož hlavní metodou jsou především jednoduchá pozorování a detailní popis založený na poznámkách z terénního výzkumu, v počátečních výzkumu často není třeba formulovat hypotézy. Členi tedy není generovat teorii, ale zdraznit kontextuální bohatost objektu výzkumu. Tento způsob práce vyústil v obrovské množství článků, knih, životopisů, novinových textů, monografií, ale i rozhovorů a projevů. Mnoho etnografických výzkumů má takový charakter, že je třeba opakovat klíčové úkony, jako jsou kladení stejných otázek, poizování nahrávek či analyzování dat v delším časovém horizontu. Protože etnografický přístup kombinuje induktivní a deduktivní kroky, původní hypotéza se může rozvíjet či měnit v průběhu výzkumného procesu.

Detailní popis zahrnuje v podstatě dva procesy, které se neustále opakují. V rámci prvního dochází k zapisování všech výsledků pozorování, tedy událostí, chování, okolností apod., ve druhém pak přichází na řadu výzkumníkova vlastní interpretace sesbíraných informací. Z této perspektivy je zřejmé, že určité zobecnění na abstraktnější, a tedy teorii se blíží rovinnu je možné, nicméně etnografie ze své podstaty neumožňuje pokus o „velkou teorii“. Také etnografové působící na poli politikologie velmi často neformulují žádné teoretické hypotézy a jejich případné hypotézy jsou spíše empiricky orientované; týkají se detailního popisu a vycházejí nejčastěji z předcházejícího dlouhodobějšího pozorování.

Z výše uvedeného je zřejmé, že politikologie převzala etnografickou metodologii bez zásadnějších změn. Je však třeba podotknout, že tato metodologie je se svými nástroji v podobě pozorování a popisu trochu vzdálená od tradičních teoretických debat v rámci politikologie. Etnografické studie zabývající se Evropou a EU jsou toho dobrým příkladem. Jak poznamenal Guiraudon (který, jako většina ostatních politologů, nerozlišuje etnografi a sociologii), „z teoretické perspektivy se sociologie EU snaží především přemostit rozdíl mezi standardními manichejskými dichotomiemi, které jsou běžné pro evropská studia, tedy například mezi intergovernmentalismem a neofunkcionalismem, racionalismem a konstruktivismem, či vysvětlením založených na idejích nebo [materiálních] zájmech... Empirické sociologie... je vhodná pro studium aktérů *in situ*, jejich běžných praxí a zvyků tak, aby porozuměla mocenským bojům a institucionální dynamice.“ (Guiraudon, 2006, s. 3) Politická etnografové předpokládají, že aktéři se snaží prosazovat

své zájmy, které mohou být organizační či materiální povahy (např. udržet nebo vylepšit si svoji pozici) nebo naopak mít spíše idealistickou povahu (mohou se tak týkat třeba prosazování určitého světónázoru). Politologové tak používají etnografické metody ke studiu „společenských reprezentací“, „společenských rámců“, „kulturních repertoárů“ a „kolektivních“ nebo „institucionálních šablon“, které aktérům pomáhají interpretovat svět, v němž žijí, a jež také do značné míry formují jejich zájmy (Guiraudon, 2006, s. 3; dále také Swidler, 1986; Medrano, 2003). V této sféře tak neexistuje ambice vybudovat velkou teorii či vstupovat do klasičtých teoretických debat. Můžeme tedy říci, že etnografická metodologie si v politologii uchovává interdisciplinární charakter. Politologové se ovšem častěji než antropologové snaží v rámci etnografické metody formulovat hypotézy, které poté v rámci výzkumu podléhají testování a následné verifikaci nebo falzifikaci. Za těchto podmínek politologický přístup vytváří určitý prostor k možným generalizacím.

S problémem možné generalizace je však také úzce spjat problém reprezentativnosti vzorku. Možnost zobecnění si vždy žádá naplnění určitých parametrů, jako jsou třeba velikost skupiny či přístup k jednotlivým členům skupiny. V politologických etnografických studiích tak velmi často najdeme ospravedlnění zobecnění v úvodu či dodatku, kde autor popíše rekonstruované biografie a známí počty lidí, se kterými dělal interview, a jejich reprezentativnost ve vztahu k celé skupině či organizaci.

6.3 Aplikace etnografie v politické vědě

Využití etnografické metodologie ve sférách veřejné politiky, administrativy, evropských studií či mezinárodních vztahů se v poslední době stalo populárním především ve Francii, Velké Británii a Německu a do určité míry také ve Spojených státech. První kroky v rámci politologického etnografického výzkumu byly učiněny na úrovni národního státu. Američtí etnografové se v průkopnických studiích zaměřili na komunity indiánů a černošského obyvatelstva žijící v některých velkých amerických městech (např. Benedict, 1934; Borneman, 1998). Také u jejich evropských kolegů vzbuzovaly zájem zvláštní způsoby některých komunit či etnických menšin uvnitř nebo při hranicích národních států (např. MacDonald, 1993). V poslední době však došlo k výraznému rozvoji studia politických organizací a jejich institucí,

pro které se ujal název politická antropologie (Abélès, 1995). Francouzští etnografové tak například začali zkoumat vládní instituce (Abélès a Jéudy, 1997) nebo veřejné instituce se specifickou organizační kulturou, jako je třeba *Ecole nationale d'administration* (ENA), která vychovává francouzskou politickou a ekonomickou elitu (Bellier, 1993).

Další kroky evropských etnografů pak vedly k Evropské unii. Etnografická literatura zabývající se Evropou a její integrací má dnes tři hlavní centra zájmu: 1) evropské elity a administrativní a politickou kulturu evropských institucí (např. Abélès, 1992; Abélès, Bellier a MacDonald, 1993; Schnabel, 1998; Bach, 1999; Bellier a Wilson, 2000; Hooghes, 2002; Georgakakis, 2002; Joana a Smith, 2002, 2004; Smith, 2004; Georgakakis a de Lassalle, 2004); 2) národní symboly a každodenní zkušenosti s interakcí s EU (např. Tarrow, 1994; Borneman a Nick, 1997; Favell, 1998; Guiraudon, 2000; Kauppi, 2003; Delhey, 2005; Heidenrich, 2006; Hettlage a Müller, 2006; Bach, Lahusen a Vobruba, 2006); 3) sféry interakcí, kde dochází k přímým kontaktům Evropanů a které jsou často spojeny s otázkou evropské identity uvnitř a na hranicích EU (Boissevain a Friedl, 1975; MacDonald, 1993; Wilson a Smith, 1993; Goddard, Llobera a Shore, 1994; O'Dowd a Wilson, 1996; Andresson, O'Dowd a Wilson, 2003; Hermann, Risse a Brewer, 2006).

Tato kapitola se ve své empirické části zaměří především na studium elit a administrativní a politické organizační kultury. První studie evropských elit a organizací se začaly objevovat koncem osmdesátých let a počátkem devadesátých let 20. století. Průkopnická díla francouzských etnografů Abélèse a Belliera, stejně jako jejich britských kolegů Wilsona, Rosse či Hooghesa, která se zabývala evropskými institucemi, patří dnes již mezi klasičké texty politické antropologie v Evropě i za oceánem (Ross, 1995; Bellier a Wilson, 2000; Hooghes, 2002). Rossova studie (1995), která je výsledkem šestiměsíčního pozorování, se detailně zabývá denním počínáním Delorsovy Komise v kritickém období evropské integrace na počátku devadesátých let 20. století. Následné studie se pak velmi často soustředily na kariéry, postoje, strategická rozhodnutí či denní rutinu evropských komisářů, členů evropského parlamentu nebo ředitelů jednotlivých sekretariátů Komise. Hooghes (2002) provedl 137 rozhovorů u úřadech Evropské komise s cílem prokázat, že není možné přilís zobecňovat supranacionální či prointegrační ideje jejích členů. Klíčovým faktorem pro porozumění postojům a názorům členů Komise je podle Hooghesa jejich národní příslušnost a charakter jejich profesní socializace.

Na osobních trajektorích významných etnografů lze také zpětně pozorovat vývoj disciplíny. Abélès a Bellier například začali své výzkumné kariéry pozorováním „původních“ či „netradičních“ etnických komunit. Abélès pracoval hlavně v Etiopii, Bellier v Jižní Africe. Počátkem devadesátých let 20. století se pak začali zabývat evropskými institucemi, tedy Evropským parlamentem (Abélès) a Evropskou komisí (Abélès, Bellier, a také Wilson). Tomuto výzkumu však ještě předcházelo pozorování na úrovni národních politických, administrativních či vzdělávacích institucí (Abélès, 2000, viz níže) či ENA (Bellier, 1993). Abélès, Bellier i Wilson vždy zakládali svoji práci na přímých pozorováních denní práce a rutiny vybraných, většinou vedoucích představitelů daných institucí a na rozhovorech, které pořídili s ostatními, třeba i bývalými zaměstnanci. Tato kombinace terénního výzkumu a zúčastněného pozorování pak trvala většinou zhruba jeden kalendářní rok. Výsledné studie se staly důležitým východiskem a inspirací pro další vlnu sociopolitického výzkumu evropských institucí (Georgakakis, 2002; Georgakakis a de Lassalle, 2004; Joana a Smith, 2002, 2004; Smith, 2004; Guiraudon, 2006). Georgakakis a de Lassalle se například pokoušeli objevit nejvýhodnější kvalifikaci a schopnosti, které vedou k úspěšné kariéře v Evropské komisi. V rámci tohoto výzkumu prozkoumali profesní kariéry a socioekonomické profily všech generálních ředitelů a jejich zástupců od roku 1960. Jejich výzkum tak obsahoval profilové charakteristiky nejvyšších úředníků v Komisi, jako jsou absolované vzdělávací instituce či genderový poměr, se příliš neliší od těch, které jsou typické pro národní úrovně. Na druhou stranu však objevil existenci mezinárodního profilu a specifické zkušenosti, která vychází z práce uvnitř Komise. Učtité dělení pak zůstalo patrné mezi technickými a sektorovými posty, pro které byla národní kvalifikace a zkušenost dostatečná, a politickými nadnárodními posty, které přirozeně vyžadovaly hlubší specifické znalosti evropské byrokratické mašinerie.

Pozdější vlna výzkumu se pak orientovala na mezinárodní aktéry a organizace. Ve Spojených státech, Velké Británii, ale především pak ve Francii sílí na některých vlivných katedrách mezinárodních vztahů přesvědčení, že především etnografické nástroje jsou zvláště vhodné ke studiu role transnacionálních aktérů, jako jsou nevládní organizace, nadnárodní společnosti, emigrantské skupiny či třeba teroristické organizace a sítě. Klíčová díla americké provenience (Keohane a Nye, 1970; Rosenau a Czempel, 1992; Keck a Sikkink, 1998) či francouzských teoretiků mezinárodních vztahů (Badie a Smouts, 1999) ovlivnila mnoho myslitelů v oblasti mezinárodních vztahů. V posledních letech však rychle narůstá i počet autorů, kteří využívají etno-

grafických metod ke studiu neformálních struktur, jako jsou právě emigranti či teroristické skupiny. Jimi badatelé se pak zaměřili na globální organizace (OSN) nebo se často v návaznosti na kritiku jejich působení zabývali mezinárodními ekonomickými institucemi, jako jsou MMF či Světová banka (Goldman, 2005).

6.4 Etnograf ve francouzském parlamentu

Následující dvě případové studie budou ukázkou výzkumu založeného na etnografických metodách, přičemž jedna byla vypracována antropologem, který se postupně dopracoval až do tradiční sféry politické vědy (Abélès); a druhá bude naopak dílem politických vědců, kteří si vypůjčili tradiční antropologické nástroje (Joana a Smith). Studie se také polybují na rozdílných úrovních analýzy. První zkoumá národní instituci, zatímco druhá se zabývá institucí v rámci supranacionální EU. Níže uvedené studie tak představí aplikaci etnografické metody na prozkoumání organizační kultury ve francouzském parlamentu a Evropské komisi.

Marc Abélès ve své studii *Un Ethnologue à l'Assemblée* (2000) prezentuje průběh a výsledky svého ročního výzkumu uvnitř francouzského parlamentu. Francouzský etnograf strávil v této instituci celou parlamentní sezónu 1998–1999 a zaměřil se na každodenní fungování, praxi a zvyklosti uvnitř této instituce. Cílem Abélèsovy studie bylo proniknout za zjevnou homogenitu poslanců, která vychází z jejich parlamentního statusu, a ukázat odlišnosti různých kariér a životních příběhů, které se později sešly na půdě nejvýznamnější francouzské legislativní instituce.

Hlavní výzkumné otázky formulované v úvodní pasáži tak jsou: Co poslanci dělají? Jaká je jejich funkce? Abélès se však nesnaží posuzovat a hodnotit, zda jsou jejich zvyky a rituály dobré či špatné, ale spíše chce porozumět, jaké jsou jejich světová názory a jaké hodnotové systémy se skrývají za jejich mobilizací. Následným cílem pak je z těchto informací učinit určité závěry o vnitřním fungování tohoto spíše uzavřeného společenství.

Abélès vstupoval do francouzského parlamentu už jako velmi respektovaný antropolog, který měl za sebou několik významných studií, navíc v zemi, která je tradičně antropologií, a to i té politické, velmi nakloněna. Nejen z těchto důvodů získal pro svůj záměr sledovat v průběhu jedné parlamentní sezony poslance souhlas tehdejšího předsedy Laurenta Fabiusse. Abélès dostal

vlastní kancelář v útrokách parlamentu, měl přístup do zasedacího sálu, tzv. hémencylu, i do většího prostoru, které obvykle nejsou veřejnosti přístupné. Z hlediska získávání neformálních informací a pořizování neformálních záznamů byl jistě významný i přístup do parlamentní restaurace.

Jeho studie byla po dokončení vydána jako monografie určená širšímu publiku se zájmem o politické dění z trochu odlišného pohledu. Abéls z tohoto účelu přizpůsobil i výsledný, ne příliš akademický jazyk a celkový charakter knihy vůbec. Poněkud přístupunější forma však nikterak nenabourala práci s metodologickými nástroji, jejichž využití lze nalézt na různých místech v jednotlivých kapitolách, ani formulaci konečných zjištění. V prologu své knihy se Abéls pokouší obhájit relevanci etnografické metody pro studium instituce, která je sice velmi dobře známa, ale na druhou stranu uzavřená a v některých ohledech poněkud „záhadná“. Záměrem této části knihy je také snaha ukázat, že parlament se nemusí příliš lišit od klasických objektů antropologického studia. Abéls v obhajobě záměrně bohatě využívá metaforickou terminologii, která je pro etnografii typická (více o metaforách v páte kapitole). Národní shromáždění tak přirovnává k „dzungli“, která má svá vlastní „pravidla“, „rituály“ či třeba „kmeny“. Jde dokonce tak daleko, že se pokouší ukázat, jak lze do určité míry využít znalosti a zkušenosti pocházející ze studii zabývajících se některými uzavřenými komunitami ve vzdálených zemích, jako jsou Maroko či Etiopie, a zobecnit je tak, aby odpovídaly charakteristikám politických institucí.

Základními metodami, které Abéls užívá, jsou terénní výzkum a zúčastněné pozorování, které se uskutečňuje denně, jsou pořizovány terénní zápisky a detailní rozhovory s více než stovkou poslanců a mnoha dalšími zaměstnanci parlamentu. Seznam kromě jmen uvádí i politickou příslušnost, aby prokázal patřičnou reprezentativnost celého vzorku. Rozhovory jsou velmi pečlivě připravené na základě nejrůznějších informačních zdrojů, jako je „Trombinoscope“, který poskytuje první profilové informace o každém poslanci (fotografii, informace o vzdělání, diplomech, kariéře, politické příslušnosti apod.), novinových článků či informací z vnitřních archivů, které obohacují základní životopisné informace o další vycházející z regionu nebo týkající se preferovaných politických témat. Pozorování parlamentních zasedání a schůzí jednotlivých politických frakcí poté nabídla další informace o politických a osobních odlišnostech, o existenci politických podskupin nebo o tématech, která jsou preferovaná, či naopak spíše nepopulární. Vzhledem ke stále přítomnosti v parlamentu a při zasedáních Abéls i na sobě pozorov-

¹ Francouzská verze *Kdo je kdo* ve francouzské politice.

val, jak si zvyká na způsob života ve sněmovně, na specifické vystupování, gesta či na neobvyklé verbální a komunikační kódy, a sám se tak stává součástí prostředí, do kterého přišel jako „cizí“ pozorovatel.

Ve své monografii Abéls neprve analyzuje, jak se jednotliví poslanci dostali do politiky, jaká cesta vedla k jejich současným pozicím a funkcím. Hned první otevřená otázka jeho rozhovorů s nimi se týkala toho, jak se dostali k politice a zájmu o politiku vůbec. Abéls se zajímal, zda spíše „zdešli“ své politické funkce a postoje, nebo pocházejí z původně apolitického prostředí. Zjistil, že poslanci, jejichž rodiče byli v minulosti zvoleni do parlamentu nebo alespoň jinak aktivně působili v politice (např. v rámci politické strany či odborů), se obecně lépe orientují v politické praxi a většinou mají menší potíže dostat se na volitelná místa kandidátek než ti, kteří nedisponují sítími osobních kontaktů. Podle autora je takový příklad „dědicství“ jedním z vysvětlení toho, proč pro někoho může být složitější úspěšně vstoupit do politiky. Jeho zjištění také potvrzují, že ani poslanci si nejsou tak rovni, jak by se na první pohled mohlo zdát. Ze studie také vyplývá, že klíčovou rolí hrály detailní rozhovory v rámci zúčastněného pozorování, které byly založeny na vzájemné důvěře a jímž předcházelo důkladné studium vškerých dostupných informací o daném politickovi. Mnohé rozhovory tak vyjevily velmi rozdílné profily osobností, které se sešly v centru francouzské politiky, a ukázaly tak, že pro lepší porozumění francouzské politice je nutné dostat se trochu hlouběji pod obvyklé nálepky „poslanec“ a jeho politické příslušnosti.

V druhé části se Abéls více soustředí na budovu, ve které parlamentní společenství sídlí. Zajímá ho její pozice ve městě, její historie, význam či důležitost každého sálu či kanceláře, symbolika dekorativních předmětů, jako jsou sochy, obrazy, malby nebo nábytek, a v neposlední řadě i proměny a adaptace budovy v průběhu času. Abéls například ukazuje, že mladí poslanci mají často velmi malé pracovníky, které se nacházejí mimo hlavní parlamentní budovu, a jejich spolupracovníky jsou nejčastěji studenti, zatímco jejich starší kolegové se těší z většího pracovního v blízkosti „srdce“ nejvyššího francouzského legislativního orgánu a ve své práci se mohou spolehnout na zkušené a profesionální týmy. Jak už se tato kapitola pokusila několikrát zdůraznit, etnografický přístup často vyžaduje smysl pro detail i potřebu pokusit se analyzovat z obecného pohledu relativně marginální jevy.

V rámci stále ještě „prostorové“ analýzy se Abéls pokoušel co nejlépe porozumět vnitřnímu životu uvnitř parlamentních budov. Detailně sledoval způsoby, jak se poslanci chovají k sobě navzájem, jak se zdraví, jak komunikují (nemusí být třeba bez zajímavosti, že si jako správní kolegové v práci tykají), ale zajímaly ho také rozdíly v platech, způsoby odvozování finančních

náhrad a nakládání s nimi apod. Etnografická metoda tak odhalila některé tradice a zvyky uvnitř parlamentu, které jsou obvykle veřejnosti utajené a jež by politologové užívající tradiční nezáčastné přístupy ani nezaznamenali. Abélèsův výzkum tak ukázal, že i mezi poslanci existují nerovnosti vycházející z rozdílných přístupů ke zdrojům nebo z menší znalosti vnitřní formální či neformální kultury instituce.

Ve třetí části knihy se Abélès dopodrobna zabýval legislativním procesem a tím, „jak ve skutečnosti vznikají zákony“. V této části knihy detailně popísal nejprůzračnější funkce a pozice, jež v rámci tohoto procesu jednotliví poslanci zastávají, a snaží se zjistit, ve kterých se skrývá potřebný vliv a moc či jak dochází k mobilizaci jednotlivých názorových skupin. Čtvrtá kapitola nabízí případovou studii týkající se klíčového francouzského politického tématu v sezóně 1998–1999, kterým byla diskuse nad přijetím zákona „PACS“, tedy normy, jež by umožnila nemanželským pářům a homosexuálům získat podobné finanční a právní výhody, jako mají páry manželské. V závěrečné kapitole se pak Abélès věnuje některým tajemstvím či tabu, která se týkají nejvyššího francouzského shromáždění. Jako příklad je možné uvést otázku skutečné politické role parlamentu u některých důležitých tématach, jako je třeba běhy, ke kterým se nedostali ani dlouhodobě nejlépe informovaní francouzští parlamentní novináři, nebo odkrývá způsob přípravy protokolu či nakládání s parlamentním rozpočtem. Na každém z těchto příkladů se Abélès snaží ukázat, jaká skupina či typ poslanců může danou problematiku nejlépe ovlivnit, které politické a osobní kontakty jsou v tomto procesu zapojovány a jaké procedury využívány, případně obcházeny. Výsledný obraz opět naznačuje, že mezi poslanci existují významné rozdíly a že bariéra mezi vnitřním světem Shromáždění a okolním světem je méně průdyšná, než by se mohlo zdát.

Jeví se, že etnografický výzkum do značné míry souzní s prací investičního žurnalisty. Klíčový rozdíl je však v účelu obou aktivit. Zatímco člen novináře je nejčastěji iniciace debaty nad určitým tématem nebo zveřejnění skandálu, etnograf přicházející do francouzského parlamentu se pokouší analyzovat a následně pochopit fungování uzavřené a z venku značně neprůhledné instituce, která je však denně na očích. Významným rozdílem je také teoretické a metodologické ukotvení v etnografických konceptech (kmeny, dědictví) a použití analytických kategorií a nástrojů (pozorování a analýza běžného rutinního fungování, zvyků nebo třeba každodenní konverzace, pořizování terénních zápisků či pravidelné rozhovory), což jsou pro novináře v zásadě nepotřebné věci.

6.5 Etnografie Evropské komise

Autoři Jean Joana a Andy Smith se ve své knize *Les commissaires européens* zajímají o roli nejprůzračnějších aktérů, kteří ovlivňují každodenní práci Evropské komise, především pak samotných komisařů (Joana a Smith, 2004). Jejich hlavním cílem je zaměřit se na srovnání rolí, které komisaři mají ve vztahu ke svému funkčnímu portfoliu, dále rolí vycházejících z jejich hlasovací pozice v rámci Komise a konečně z rolí, které odrážejí jejich národní minulost, ale i budoucnost. Základní inspirací a motivací je pro oba autory přesvědčení, že přestože počet odborných publikací zabývajících se Komisi neustále narůstá, politologie prozatím dokázala nabídnout pouze fragmentovaný a neúplný obrazek celé instituce a jejího vnitřního fungování. Jako jednu ze základních příčin vidí určitou nedostatečnost „klasických“ nástrojů politologie při zkoumání evropských institucí.

Dosavadní výzkum zaměřený na evropské komisaře dosud nabídl tři základní hypotézy: 1) komisaři nominovaní velkými zeměmi jsou silnější a mají větší vliv než ti, kteří přicházejí z menších zemí (např. Moravcsik); 2) komisaři, jejichž mandát je pouze pětiletý, mají velmi často zásadní problémy zorientovat se v obrovském byrokratickém aparátu, který čítá zhruba 20 generálních direktoriátů (např. Pierson, Bulmer); 3) pouze komisaři, jejichž agenda se týká z velké míry komunitarizovaných oblastí, mají určitou šanci ovlivnit daná témata na úrovni celé Evropské unie, a to paralelně s vlivem národních vlád, což do značné míry může vysvětlovat vnitřní fragmentaci Komise (např. Cram, Chin). Podle Joany a Smitha jsou tyto hypotézy formulovány na základě tradičních přístupů, které nemohou nabídnout jiná alternativní vysvětlení týkající se vnitřního a vnějšího fungování Komise (Joana a Smith, 2002, s. 14–15). Etnografická metoda pak dovoluje lépe uchopit nejistotu, která často charakterizuje vztah komisařů k jejich funkcím a vzájemným interakcím mezi nejprůzračnějšími aktéry v rámci Komise, jdoucí mnohem dále než za zjevná interní štěpení Komise a její propojení s národními úrovněmi.

V rámci svého výzkumu autoři v letech 1998–2001 sbírali informace třemi hlavními metodami.

1. Sociografickou analýzou kariér všech 104 komisařů zastávajících své funkce mezi roky 1967 (od sloučení exekutivních orgánů společenství) a 1999 (konec Santerovy Komise). Základními zdroji informací byly ročenky Komise, bulletin a samozřejmě také webová stránka Komise.

Tato analýza byla doplněna detailnějšími charakteristikami některých členů Delorsovy Komise, která byla v úřadě v letech 1989–1992, a také Komise Santerovy, úřadující v letech 1995–1999. I tento omezený vzorek autoři vybrali tak, aby co nejlépe reprezentoval kritéria obecně využívaná k nominaci komisářů: země původu, politická příslušnost, pohlaví a typ portfolio. Ve vybraném vzorku se tak objevují komisáři z pěti „velkých“ zemí a tři „malých“, dva socialisté, tři centristé a tři konzervativci – šest mužů oproti dvěma ženám. Z pohledu komunitarizace problematiky byl poměr vyrovnaný a ve vzorku se tak ocitli čtyři komisáři s agendou, ve které převládala nadnárodní úroveň, a naopak jiní čtyři komisáři, jejichž agenda se stále řešila spíše na mezinárodní úrovni.

2. Analýza složení Komise založená v detailech na výše uvedeném vzorku byla doplněna několika rozhovory s jinými bývalými komisáři, členy výkonného aparátu Komise a vysokými představiteli generálních direktoriátů.

3. Komunikační strategie vybraných komisářů pak byla zkoumána na základě veřejných výstupů a projevů či zpráv zaznamenaných médií. Velmi detailně byly prozkoumány především veřejné projevy všech osmi vybraných komisářů. Kvantitativní analýza těchto projevů se nejprve zaměřila na srovnání jejich frekvence, míst, kde byly proneseny, a také publika, které jim naslouchalo. Kvalitativní analýza poté zjišťovala pozici řečníků v rámci veřejných aktivit a jejich místo v politické komunikaci celé Komise.

Autoři došli k několika empirickým pozorováním a hypotézám, které si kladly za cíl odpovědět na tři hlavní výzkumné otázky a které zároveň odpovídají třem hlavním částem knihy: Co jsou evropské komisáře? Co dělají? Koho či co reprezentují?

V první části knihy se autoři chtějí dozvědět „co jsou evropské komisáře“, nikoli „kdo jsou“. Tato část výzkumu má za úkol identifikovat hlavní rámec určující jejich funkce a zároveň ukázat i určitý prostor pro vlastní úředně nelimitované jednání. Tento cíl naplnila jednak analýza všech komisářů, kteří byli v úřadě mezi roky 1960 a 1999, a především pak detailnější analýza osmi z nich. Klíčovou otázkou bylo, zda se liší profily komisářů od profilů národních politických a administrativních elit zemí, ze kterých komisáři pocházeli, a co nám tato zjištění vlastně mohou říct o fungování a charakteru úřadu, jako je Komise. Autoři nejprve sesbírali dostupné informace z encyklopedií „kdo je kdo“, novinových archivů a provedli osobní rozhovory s cílem vytvořit klasifikační profily komisářů a podmíněk, za kterých vstupují do Komise. Tento výzkum byl založen na následující sadě otázek: Jaké mají komisáři vzdělání? Jaká je jejich původní profesce? Byli aktivní v politice před

jejich vstupem do Komise, a pokud ano, jakým způsobem a na jaké úrovni? Kolik z nich před vstupem do Komise zastávalo ministerský úřad? V kolika letech dosáhli postu komisáře? Výsledky jsou pak prezentovány kvantitativně v tabulkách a poté komentovány v textu. Podobným způsobem se autoři také dívají na složení úřadů jednotlivých komisářů. Otázky zjišťovaly národnostní a institucionální původ spolupracovníků s cílem zjistit, jsou-li v evropských záležitostech za kompetentní považováni spíše národní experti, nebo evropské kariéři úředníci.

Informace o životních a kariéřních dráhách jednotlivých komisářů byly v této fázi doplněny informacemi o některých poradcích komisářů. Výsledkem této analýzy bylo konstatování, že v rámci Komise existuje poměrně značná heterogenita funkcí jednotlivých komisářů, jejíž příčinou není pouze vnitřní fragmentace Komise vycházející z rozdílnosti agend, ale jejíž příčinu lze nalézt i v osobních charakteristikách, světonázorech či sociologických profilech komisářů. Navíc je třeba zdůraznit, že pro komisáře je přirozené nemožné uniknout ze sítě permanentních vztahů a interakcí s ostatními institucemi Evropské unie, stejně jako s jejich národními institucemi a aktéry. Evropský komisář se tak opravdu, jak zmiňuje podtitul knihy, stává v jedné chvíli technokratickým úředníkem, politikem i diplomatem.

V druhé části knihy, stejně jako v jejích dalším textu *The politics of col-legality: the non-portfolio dimension* (Joana a Smith, 2004), autoři sledují spojitost mezi portfolioem a agendou náležitějším určenému komisáři a charakteristikou jeho chování v praxi. Joana a Smith se pokouší kriticky podívat na tři teze, které jsou pro tuto problematiku typické: 1) Komisář, který je zodpovědný za oblast, jež jsou již značně komunitarizované (např. zemědělství, hospodářská soutěž či vnější obchod), spíše zaujme „politickou“ pozici, zatímco jeho kolegové, kteří mají na starost problematiku, jež stále podléhá především mezivládnímu rozhodování (např. kultura, výzkum, vzdělání), pojímou svoji práci více „technokraticky“. 2) Komise má obecnou tendenci vše centralizovat a sami komisáři k tomuto procesu přispívají. 3) Státní příslušnost komisáře je důležitým faktorem, který může vysvětlit komisařovo chování a vystupování buď prostřednictvím jeho socializační tendence, nebo skrze strategické uvažování reflektující velikost země a její možnosti v jiných oblastech v rámci Evropské unie.

Joana a Smith však dochází k závěru, že tyto tři hypotézy nestojí na příliš pevném základě, protože jako předpoklady neodpovídají empirické realitě, ale také proto, že sama definice „politického“ postoje implicitně obsahuje vliv jednotlivých komisářů na celou Komisi a zároveň postavem celé Komise v rámci rozhodovacího procesu uvnitř Evropské unie. Přestože otázka vlivu

na rozhodovací proces a fungování je samozřejmě důležitá. Joana a Smith se pokusili ukázat, že sama o sobě nám neřekne mnoho o fungování Komise a logice, kterou většina komisařů a jejich týmů používá. Přílišně zaměřeni se na otázku vlivu pomíjí důležité téma politicko-technologického štěpení, ke kterému v rámci Komise dochází. Jako alternativní přístup z etnografické perspektivy nabízejí otázku, „jak jednotliví komisaři chápou a reprezentují svoji vlastní roli a také roli celé Komise“ (Joana a Smith, 2002, s. 31) a jak jsou tyto roviny vzájemně propojeny. Klíčovým závěrem jejich práce je tedy potvrzená hypotéza, že dané portfolio sítě poskytuje každému komisaři určitý potenciál, ale zásadním problémem případné komisařovy aktivity je rozvinutí jeho role a funkce, které jsou založené na konkrétním porozumění a interpretaci.

Předešlím na základě rozhovorů s komisaři a jejich spolupracovnicemi autoři došli k závěru, že způsob, jak jednotliví komisaři portfolio využívají, se liší případ od případu. Někteří komisaři využívají své portfolio „vstupním“ způsobem, tedy od mobilizace svých technických možností k diskusi na širší úrovni. Jiní naopak postupují obráceně, tedy z roviny obecných diskusí „vstupně“ k technickým záležitostem vlastního portfolio. Autoři v textu také nabízejí mnoho empirických případů (určitých „minipřípadových studií“), aby prokázali, že jejich klasifikace je vhodná, a potvrdili tak svou hypotézu, že průt mezi technickým a politickým portofolím je relevantní a může pomoci k vysvětlení způsobu, jakým komisaři svá portfolio využívají. K tomuto závěru autorům dopomohla metoda, která je podobná metodě triangulace. Autoři nejprve kladli stejné otázky velkému množství subjektů. Následně byly odpovědi analyzovány, přičemž ty, které byly stejné či velmi podobné byly použity pro potřebná zobecnění a vytvoření nových kategorií.

Ve třetí části knihy se autoři zabývají otázkou, koho a co komisaři vlastně reprezentují. Na národní úrovni politicko-administrativní elity v zásadě reprezentují určitý sektor nebo část společnosti. Na evropské úrovni však v tomto ohledu vyvstávají nejméně tři otázky: 1) Reprezentují komisaři určitou část společnosti, Komisi, nebo EU? 2) Jakým způsobem komunikují bez toho, aby byli označováni za propagandisty? 3) Jak mohou symbolizovat stále se rozvíjející politický prostor, který nemá definované hranice? Autoři se pokoušejí zodpovědět tyto otázky prostřednictvím institucionálních omezení a tlaků, které jsou pro EU specifické a nemohou být srovnávány s podmínkami, v nichž působí reprezentace na národní úrovni. V této fázi výzkumu se Joana a Smith přibližují technice diskurzivní analýzy; když zkoumají, jak komisaři komunikují s veřejností, a to předešlím prostřednictvím médií.

Klíčová slova z jednotlivých projevů pak naznačují, zda komisaři reprezentují v dané věci určitý společenský sektor, Komisi, či EU.

Joana a Smith se tak snažili podívat na fungování politiky v rámci Evropské unie skrze problémy, chování a fungování vybrané skupiny komisařů, jejich spolupracovniců a podřízených v rámci Smerovy a Delorsovy Komise. Soustředili se na složení úřadu z hlediska zkušeností a schopností jednotlivých členů, stejně jako na jejich vztah k vlastnímu národnému prostředí. Zajímala je však také organizace a agenda komisařů a analýze podrobili i jejich komunikační strategie, veřejné výstupy a projevy. Výsledkem snahy Joany a Smith je identifikace heterogenity nejrůznějších funkcí, které s sebou post komisaře nese. Zásadním poznatkem však také je, že tato heterogenita neodráží pouze všeobecně známá politická či geografická štěpení, ale jde mnohem hlouběji k osobnostním charakteristikám jednotlivých komisařů. Komisař nemůže být plně pochopen a interpretován v rámci jednoduchých nálepek jako technokrat, diplomat či politik, jak se obvykle snaží političtí badatelé dokazovat. Zahnuje v sobě totiž všechny tři polohy.

6.6 Zhodnocení

Emografie v mnoha směrech obohacuje tradiční politologickou analýzu. Pro emografy je tato analýza příliš statická a je vhodné doplňovat její pozorování detailnější terénní analýzou, která může lépe pojmut a sledovat vzájemné interakce mezi jednotlivými aktéry; kteří působí ve složitých institucích nebo jsou na ně určitým způsobem napojeni. Jednoduchá kategorizace či mobilizace pouze jednoho typu nástrojů se podle emografů zdá pro analýzu politických institucí a fenoménů nedostatečná. Složitost a komplexnost reality zahrnující i neformální vztahy mezi aktéry může být uchopena pouze kombinací metod, jako jsou studium biografii, rozhovory, diskurzivní analýza, triangulace či reprezentativní případové studie. Případové studie použité v této kapitole ukázaly, že předešlím v první fázi výzkumu velmi důležitou roli hrají často studium biografii a s ní spojených okolností, které předcházejí současnému postavení subjektu výzkumu. Stejně tak emografie jako jeden z nástrojů nežádka využije analýzu diskurzu. V této souvislosti je třeba mít na paměti, že při využívání těchto nástrojů výzkumník musí počítat i s jejich slabinami.

Z pohledu etnografické metodologie je možné zmínit zejména její následující silné stránky.

- **Rozmanitá orientace.** Etnografická metodologie umožňuje uchopit velmi složitou realitu či fenomény, ze kterých jiné metodologie zkoumají pouze určité výseky. Například Abélesova studie francouzského parlamentu jasně ukázala, že v rámci pozorování se etnograf zabývá v zásadě vším, co ho v daném prostředí obklopuje, tedy naprosto rozličnými jevy a detaily.
- **Primárnost a originalita zdrojů a informací.** Etnografické nástroje umožňují získávání informací z první ruky, stejně jako napomáhají objevovat některé originální informace.
- **Analýza interakcí.** V rámci etnografické metodologie je možné formulovat hypotézy, které se týkají roviny vzájemných interakcí daných subjektů.

Vedle výše popsaného epistemologického dilematu, který je však součástí většiny kvalitativních metod, jsou hlavní úskalí spojená s užíváním etnografie spíše praktického rázu.

- **Přístup k subjektu zkoumání.** Zúčastněné pozorování může být nezdědka velmi komplikované, neboť často vyžaduje nejen souhlas subjektu s pobytím v jeho blízkosti, ale také značnou ochotu spolupracovat s výzkumníkem na jeho práci.
- **Analýza velkého množství rozličných dat.** Etnografická analýza vyžaduje sběr značného množství dat z nejrůznějších zdrojů a za použití nejrůznějších nástrojů. Jednou z nejobtížnějších věcí pro etnografa je potřeba nepřetržitého kontinuálního pozorování a zaznamenávání komunity, jejíž součástí se načas stal. Je zřejmé, že vzhledem k mnoha procedurám výzkumu vyžaduje značnou systematickosti a relevance jeho výsledků je do značné míry závislá na úplném prozkoumání dané problematiky. Etnografický výzkum je tak časově a často i technicky velmi náročný, vyžaduje dokonale plánování, organizaci i schopnosti uchovávat relevantní data tak, aby byla později snadno dosažitelná.
- **Zpracování a kategorizace dat.** S posledním bodem souvisí i potřeba vhodné kategorizovat sebraná data a správně vyhodnocovat získané informace, což jsou klíčové operace, které mohou výrazně proměnit výsledky výzkumu.
- **Omezená možnost zobecnování.** Etnografický výzkum je neustálým opakováním procesů pozorování a interpretace velmi rozličných a detailních informací, což komplikuje zobecnování na abstraktnější rovinu teorie a v podstatě vylučuje vytvoření „velké“ teorie. Etnografové také zpravidla nevstupují do větších oborových teoretických debat.

6.7 Závěr

Etnografická metodologie představuje originální přístup ke zkoumání tradičních i nových objektů výzkumu v rámci politologie a mezinárodních vztahů. Prozatím se dá konstatovat, že ji využívají především antropologové a sociologové, kteří v důsledku svých zkoumaných témat zavřeli na poli politologie. Etnografie si však postupně buduje významnější pozici i u politologů, kterým nabízí nový a netradiční pohled na problematiku, která je často již z valné části prozkoumána prostřednictvím tradičních přístupů. Jak jsme se pokusili ukázat, etnografický metodologický přístup nenabízí možnost formulování nějaké „velké teorie“. Nabízí však mnohé nástroje, které mohou sloužit k detailní analýze, a poskytuje možnost hlubšího porozumění vzájemným vztahům mezi jednotlivci a sociálními strukturami. Tato kapitola si kladla za cíl po zasažení dané metodologie do historického kontextu a objasnění některých teoretických problémů představit etnografii jako metodu, která může nabídnout zajímavé perspektivy také politologům, a to na nejrůznějších úrovních analýzy. Smyslem obou případových studií bylo ukázat, jak postupoval antropolog při studiu politických fenoménů v rámci národního parlamentu a jak naopak etnografickou metodologií využít dva politologové, kteří se zaměřili na jeden z orgánů sjednocené Evropy. Vzhledem k neustálému rozvoji na poli sociálních věd, neurochajici potřebě přezkoumávat sociální fenomény i z jiných perspektiv a přinášet stále nové a často detailnější informace, se můžeme domnívat, že se etnografické nástroje v budoucnosti stanou významnou pomůckou mnoha politologů.

Doporučená četba

Nejvhodnější začátek pro zorientování se ve vývoji etnografie a její poněkud komplikovanější terminologii nabízí příslušná kapitola v knize McNabba (2004). Více o politické antropologii a studiu kultury se lze dočíst například v práci Abélese a Jeudého (1997), v Bornemanově knize (1998) či ve Vincentově práci (2002). Z čistě metodologického hlediska jsou velmi přínosné texty od Coulona (1995) a Schwartzmanové (1993). Z velkého množství aplikací na evropskou problematiku je kromě výše rozehraných prací možné doporučit ostatní Abélesovy práce (1992; Abéles, Bellier a MacDonald, 1993), knihu editovanou Goddardem, Lloberou a Shorem (1994), Smithovu knihu (2004) či sborník Wilsona a Smithe (1993). Z mnohem méně častých aplikací

na neevropské instituce je možné zmínit Goldmanovu studii Světové banky (Goldman, 2005).

Otázky

- Jaký je rozdíl mezi etnografií, etnologií a antropologií?
- Jaké jsou hlavní ontologické a epistemologické problémy spojené s etnografickou metodologií?
- Jaké jsou hlavní nástroje etnografické metodologie?
- Proč neexistuje v rámci etnografie tendence vytvořit „velkou“ teorii?
- Ve kterých disciplínách sociálních věd je etnografická metodologie využítelna?
- Proč a jak je třeba některé tradiční nástroje etnografie upravit pro potřebu politické vědy?

7

Biografie

Ornděj Horký, Eliška Tomalová

Biografický přístup ve společenských vědách se zaměřuje na život člověka, jeho zkušenosti a způsob, jak o nich vypovídá. Základním předpokladem zájmu o jedince je přesvědčení, že výzkum jeho života nám umožní pochopit společnost. **Biografie** čili životopisy nalezneme mezi nejstaršími literárními památkami civilizací. V evropském středověku se tento literární žánr prosadil zejména v rámci hagiografie, vyprávění ze života svatých, v období renesance se zájem čtenářů obrátil ke světským osobnostem, zvláště pak z oblasti umění a literatury. Již tehdy životopisy sledovaly cíl obecně platného poučení vycházejícího z životního příkladu konkrétní osoby. V dalším textu vyhradíme český výraz **životopis** literární formě a původním řeckým termínem **biografie** budeme nadále označovat metodologii i její výstupy.

V oblasti společenských věd se biografický přístup objevuje poprvé na konci 19. století v klasické antropologii, která se prostřednictvím životních příběhů příslušníků „primitivních“ kultur snažila celistvě popsat mineoevropské společnosti. Pokud se však zaměříme na použití biografie ve studiu společenských vztahů západního světa, můžeme za její průkopníky označit představitelé tzv. chicagské sociologické školy Williama I. Thomase a Florianu Znanieckého. Ti se na konci desátých let 20. století proslavili vydáním knihy *The Polish Peasant in Europe and in America (Polský rolník v Evropě a v Americe)*. Ve svém výzkumu se opřeli o několik stovek dopisů mezi polskými přistěhovanci do Spojených států amerických a jejich rodinami, které zůstaly v Evropě. Jeden ze svazků dokonce tvoří autobiografie mladého přistěhovatele Władka Wisniewského. Oběma sociologům se tak podařilo charakterizovat polskou společnost v amerických městech i na polském venkově především díky biografickému přístupu (Pineau a Le Grand, 1993, s. 42).

V období po druhé světové válce došlo k útlumu využití biografií ve prospěch kvantitativních metod. Za určitý přelom můžeme označit výzkum *The American Soldier (Americký voják)*, který pro armádu Spojených států amerických provedly desítky sociologů na vzorku více než půl milionu mobilizovaných vojáků (Fontana a Frey, 2000, s. 648). Dotazníkové kvantitativní výzkumy se rychle rozšířily a získaly silnou institucionální podporu.